

АНОТАЦІЯ

Олексієвець О. М. Еколого-економічні засади диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023.

Встановлено, що пріоритетним напрямом підвищення рівня соціально-економічної та еколого-економічної ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу є диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів, яка дасть змогу збільшити сукупну величину лісоресурсних благ, що залучаються у господарський обіг.

Обґрунтовано, що диверсифікація виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів є процесом оновлення лісогосподарювання, модернізації діючих та створення нових лісогосподарських, лісоохоронних, рекреаційних, переробних та інших виробництв, розширення номенклатури товарів, робіт та послуг лісового господарства і переробних виробництв, урізноманітнення сфер діяльності, пов'язаних з освоєнням нових ринків та встановленням взаємозв'язків з додатковими контрагентами, застосування сучасних методів перепрофілювання бізнес-процесів, імплементації передового досвіду запровадження процесних і продуктових інновацій лісівничого спрямування, а також використання аутсорсингових та франчайзингових технологій. Встановлено, що у секторі лісових господарств існують об'єктивні умови для здійснення вертикальної, горизонтальної та конгломератної диверсифікації.

Сформовано теоретичний підхід до класифікації інституціональних передумов диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, який виокремлює інституціональні передумови галузевого, децентралізаційного та загальноекономічного характеру, що визначають набір інституціональних форм диверсифікації (інституціоналізація додаткових видів діяльності, створення асоціативних та кластерних об'єднань, укладання угод державноприватного партнерства, участь у міжнародних проєктах), які передбачають застосування сучасних методів і технологій диверсифікації.

Обґрунтовано, що інституціональний інструментарій диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів є сукупністю регуляторних інструментів, які забезпечують трансформацію інститутів-правил та інститутів-організацій ведення лісового господарства і створюють можливості для більшої автономії постійних лісокористувачів в частині використання наявного ресурсовиробничого потенціалу та залучення капітальних і фінансових інвестицій. Доведено, що розроблення інституціонального інструментарію

диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів на макроекономічному та галузевому рівнях дасть можливість сформуванню стратегію диверсифікації діяльності на рівні суб'єктів лісогосподарського підприємництва, яка базуватиметься на укрупненні їх продуктової лінійки через створення умов для надання ширшого спектра лісоексплуатаційних, лісоохоронних та агролісомеліоративних послуг. Дослідження показали, що диверсифікація діяльності державних та комунальних лісових господарств потребує інституціональних трансформацій на загальнонаціональному та галузевому рівнях, які мають охопити як інститути-правила, так й інститути-організації ведення лісового господарства, щоб сформуванню сучасне інституціональне підґрунтя для більш ефективного користування лісовими та лісогосподарськими активами.

Обґрунтовано доцільність розроблення теоретичної платформи диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, яка базується на детермінації причин та передумов вибору екологічних, економічних і соціальних цілей, а також передбачає інституціоналізацію нових форм лісогосподарювання та урізноманітнення методів і способів господарського освоєння деревної та недеревної складових лісосировинного потенціалу, а також залучення у відтворювальний процес несировинних користностей лісу.

У роботі сформовано інституціональне забезпечення вертикальної та горизонтальної диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, яке передбачає створення лісогосподарської промислової групи, що базується на матричній організаційній структурі для перехресного управління через формування департаментів, що дасть можливість ідентифікувати центри відповідальності за лісосировинні та лісопромислові потоки у лісогосподарських ланцюгах і таким чином підвищити ефективність господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Розроблено інструментарій стратегування розвитку лісового господарства регіону, який передбачає розроблення набору стратегічних ініціатив на основі ув'язки основних цілей з пріоритетами диверсифікації виробничого господарської діяльності постійних лісокористувачів та джерел фінансового забезпечення реалізації лісогосподарських, лісоохоронних, рекреаційних та біоенергетичних проєктів, що дасть змогу забезпечити підвищення екологоекономічної та соціальної ефективності використання лісоресурсного потенціалу і прискорити соціально-економічне піднесення багатолісних районів.

Виходячи з багатофункціональної спрямованості залучення ресурсів лісу у відтворювальний процес, встановлено, що стратегія диверсифікації діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва має базуватися на досягненні екологічних, економічних та соціальних цілей. Визначено, що основними екологічними цілями диверсифікації

лісогосподарських виробництв виступають: подолання прецедентів нераціонального та марнотратного використання лісосічного фонду; запобігання знищенню полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень; реінжиніринг лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів на землях лісогосподарського призначення. Обґрунтовано, що до економічних цілей диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів відносяться: покращення породно-вікової структури лісоутворюючих порід; введення додаткових потужностей у переробних цехах лісових господарств; розбудова об'єктів рекреаційної інфраструктури; розширене відтворення потенціалу малого та середнього деревообробного бізнесу; утилізація деревних відходів. Встановлено, що соціальними цілями диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів виступають: підвищення ефективності використання персоналу лісових господарств; зростання доходів домогосподарств територій концентрації лісоресурсних благ; підвищення рівня зайнятості та самозайнятості місцевого населення.

Доведено, що диверсифікація виробничо-господарської діяльності лісових господарств виступає важливою умовою активізації ділової активності у багатолісних районах, особливо в умовах децентралізації влади та завершення процесу створення мережі укрупнених територіальних громад. Встановлено, що основними напрямками диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів в умовах децентралізації виступають: збільшення площі лісовідновлення та лісорозведення, нарощення обсягів лісозаготівель та об'ємів транспортування деревини, будівництво лісових доріг, модернізація консервних цехів, заготівля другорядних лісових матеріалів та побічне лісокористування, збільшення обсягів переробки лісосічних відходів та відходів лісопилення, розширення площі мисливських угідь, розбудова об'єктів рекреаційної інфраструктури.

Сформовано інституціонально-цифрові передумови диверсифікації виробничо-господарської діяльності філій Державного підприємства «Ліси України» з урахуванням вимог воєнного часу, а також обґрунтовано пріоритети діяльності постійних лісокористувачів у повоєнний період, що дасть змогу посилити вплив лісового господарства на процеси забезпечення обороноздатності, енергетичної та господарської самодостатності країни, розбудову лісової рекреаційної інфраструктури, прискорення темпів соціально-економічного піднесення сільських територій як основного ареалу концентрації лісоресурсних активів.

Обґрунтовано, що реалізація пріоритетних напрямів диверсифікації діяльності лісових господарств дасть можливість забезпечити: розширення просторового базису для нарощення потенціалу лісового біорізноманіття, зокрема приросту недеревної сировини; введення додаткових потужностей у переробних цехах та збільшення обсягів продажу

необробленої деревини; зниження операційних витрат та підвищення конкурентоспроможності готової продукції; підвищення обсягів виробництва готової продукції з високою доданою вартістю; нарощення обсягів заготівлі недеревної сировини, зокрема цінної лікарської сировини; збільшення обсягів виробництва паливних деревних продуктів; нарощення поголів'я мисливської фауни; підвищення ефективності використання несировинних користностей лісу.

Встановлено, що розроблення та інституціоналізація механізмів реалізації пріоритетних напрямів диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів дасть можливість отримати соціо-еколого-економічний ефект, який полягатиме у зростанні частки доданої вартості лісового господарства у ВВП країни, структурній перебудові регіонального господарського комплексу, збільшенні надходжень до публічних бюджетних та позабюджетних фондів, зростанні рівня зайнятості та самозайнятості місцевого населення. Доведено, що в результаті диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів сформується нові полюси росту в господарських комплексах багатолісних районів, що дасть можливість прискорити темпи соціально-економічного піднесення сільських депресивних територій та підвищити рівень господарської самодостатності територіальних громад.

Ключові слова: диверсифікація, постійні лісокористувачі, лісове господарство, землі лісогосподарського призначення, інституціональні передумови, деревні відходи, лісова рекреаційна інфраструктура, сільські території, децентралізація.

ANNOTATION

Oleksievets O. M. Ecological and Economic Bases of Diversification of Production and Economic Activities of Permanent Forest Users. Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of philosophy in the specialty 051 «Economics». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

It is established that the priority direction of increasing the level of socioeconomic and ecological-economic efficiency of economic development of forest resource potential is the diversification of activities that will increase the total amount of forest resource benefits involved in economic circulation.

It is proved that the diversification of production and economic activities of permanent forest users is the process of updating forestry, modernizing existing and creating new forestry, forest protection, recreational, processing and other industries, expanding the range of goods, works and services of forestry and processing industries, a variety of areas of activity related to the development of new markets and establishing relationships with additional counterparties,

the use of modern methods of re-profiling business processes, implementation of best practices for implementing process and product innovations in the forestry sector, as well as the use of outsourcing and franchise technologies. It is established that in the sector of forestry enterprises there are objective conditions for the implementation of vertical, horizontal and conglomerate diversification.

A theoretical approach to the classification of institutional prerequisites for diversification of permanent forest users' activities is formed, which identifies institutional prerequisites of a sectoral, decentralized and general economic nature, defining a set of institutional forms of diversification (institutionalization of additional activities, creation of associative and cluster associations, conclusion of public and private partnership agreements, participation in international projects), which provide for the use of modern methods and technologies of diversification.

It is proved that the institutional tools for diversifying the activities of permanent forest users are a set of regulatory tools that ensure the transformation of institutions-rules and institutions-organizations of forestry and create opportunities for greater autonomy of permanent forest users in terms of using the existing resource and production potential and attracting capital and financial investment. It is proved that the development of institutional tools for diversifying the activities of permanent forest users at the macroeconomic and sectoral levels will make it possible to form a strategy for diversifying activities at the level of forestry enterprises, which will be based on the consolidation of their product line through the creation of conditions for providing a wider range of forest exploitation, forest protection and agroforestry services. Studies have shown that the diversification of activities of state and municipal forest enterprises requires institutional transformations at the national and sectoral levels, which should cover both institutions-rules and institutions-organizations of forest management, in order to form a modern institutional framework for more efficient use of forest and forestry assets.

The expediency of developing a theoretical platform for diversification of production and economic activities of permanent forest users is substantiated, which is based on determining the causes and prerequisites for choosing environmental, economic and social goals, and also provides for the institutionalization of new forms of forestry and a variety of methods and methods of economic development of wood and non-wood components of forest raw potential, as well as attracting non-raw forest benefits to the reproduction process.

In the work, the institutional support for vertical and horizontal diversification of production and economic activities of permanent forest users is formed, which provides for the creation of a forest industrial group based on a matrix organizational structure for cross-management through the formation of departments, which will make it possible to identify the

centres of responsibility for forest raw materials and forest industry flows in forest chains and thus increase the efficiency of economic development of forest resource potential.

The tools for strategizing the development of forestry in the region were developed, which provide for the development of a set of strategic initiatives based on linking the main goals with the priorities of diversification of production and economic activities of permanent forest users and sources of financial support for the implementation of forestry, forest protection, recreational and bioenergy projects, which will ensure an increase in the ecological, economic and social efficiency of using forest resource potential and accelerate the social and economic recovery of multi-forest areas.

Based on the multifunctional orientation of attracting forest resources to the reproduction process, it is established that the strategy for diversifying the activities of forestry enterprises should be based on achieving environmental, economic and social goals. It is determined that the main environmental goals of diversification of forestry production are: overcoming the precedents of irrational and wasteful use of the cutting fund; preventing the destruction of field-protected forest strips and protective forest stands; reengineering of forest-drying ditches, drainage systems and paths on forestry land. It is proved that the economic goals of diversification of the activities of permanent forest users include improvement of the breed-age structure of forest-forming species; introduction of additional capacities in the processing shops of forestry enterprises; development of recreational infrastructure facilities; expanded reproduction of the potential of small and medium-sized woodworking businesses; disposal of wood waste. It is established that the social goals of diversification of forestry enterprises are increasing the efficiency of using the personnel of forestry enterprises; increasing household incomes in the territories of concentration of forest resource benefits; increasing the level of employment and self-employment of the local population.

It is proved that the diversification of production and economic activities of forestry enterprises is an important condition for activating business activity in multiwooded areas, especially in the context of decentralization of power and the completion of the process of creating united territorial communities. It is established that the main directions of diversification of activities of permanent forest users in the conditions of decentralization are increasing the area of afforestation and reforestation, increasing the volume of logging and transportation of wood, construction of forest roads, modernization of canning shops, harvesting of secondary forest materials and side forest use, increasing the volume of processing of cutting waste and sawmill waste, expanding the area of hunting grounds, development of recreational infrastructure.

It is proved that the implementation of priority areas of diversification of forest production activities will provide an opportunity to ensure: expanding the spatial basis for building the

potential of forest biodiversity, in particular the growth of nonwood raw materials; introducing additional capacities in processing shops and increasing sales of untreated wood; reducing operating costs and increasing the competitiveness of finished products; increasing the production of finished products with high added value; increasing the volume of harvesting of non-wood raw materials, in particular valuable medicinal raw materials; increasing the production of fuel wood products; increasing the number of hunting fauna; increasing the efficiency of using non-raw forest benefits.

The institutional and digital prerequisites for diversification of production and economic activities of the branches of the State Enterprise “Forests of Ukraine” are formed, taking into account the requirements of wartime. The priorities of permanent forest users in the post-war period are substantiated, that will increase the impact of forestry on the processes of ensuring the country's defence capability, energy and economic self-sufficiency, development of forest recreational infrastructure, acceleration of the pace of socio-economic development of rural areas as the main area of concentration of forest resource assets.

It is established that the development and institutionalization of mechanisms for implementing priority areas of diversification of activities of permanent forest users will make it possible to obtain a socio-ecological and economic effect, which will consist in an increase in the share of added value of forestry in the country's GDP, structural adjustment of the regional economic complex, an increase in revenues to public budget and extra-budgetary funds, an increase in the level of employment and self-employment of the local population. It is proved that as a result of the diversification of the activities of permanent forest users, new growth poles will be formed in the economic complexes of multi-wooded areas, which will make it possible to accelerate the pace of socio-economic recovery of rural depressed territories and increase the level of economic self-sufficiency of united territorial communities.

It is proved that the diversification of activities is a basic prerequisite for the adaptation of permanent forest users to the new institutional conditions of forestry caused by decentralization processes and the reform of the forest management system. It is established that the acceleration of the processes of diversification of activities of permanent forest users is associated with the need to increase the share of added value of forestry in the country's GDP, create conditions for expanded reforestation and afforestation, increase the resource base of the processing link of the forest sector, ensure the multi-purpose use of forest products and functions, and preserve the biological diversity of forests. Research has shown that the main prerequisites for diversification of production and economic activities of forestry enterprises are: approval by Ukraine of international conventions of forestry and forest protection direction; implementation of Best Foreign practices of Forestry; prohibition of export of untreated wood; decentralization of power,

in particular the system of management of Natural Resources and nature management; institutionalization of the agricultural land market and land decentralization; transformation of institutional architectonics of forestry.

Key words: diversification, permanent forest users, forestry lands, forestry, institutional prerequisites, wood waste, forest recreational infrastructure, rural areas, decentralisation.